

Bürokrasiye Eleman Yetiştiren Yöneticilik Okulu Olarak Enderun Mektebi: Kurumsal Bir Değerlendirme¹

Erkan ARSLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi,
Yıldızeli Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü
erkana@cumhuriyet.edu.tr

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-8273-9460>

Öz

Türkiye’de kamu yönetimi eğitiminin tarihi kökenini, işlevsel anlamda, kamu yöneticilerinin yetiştirilmesinde önemli fonksiyonlar görmüş ve kadim bir eğitim kurumu olarak Enderun Mektebi’ne kadar gerilere götürmek mümkündür. Osmanlı’da Enderun Mektebi dört asır boyunca vezirlik makamından yeniçeri ağalığına birçok kademede devletin ihtiyaç duyduğu yöneticilerin yetiştirildiği bir saray ve yöneticilik okulu olarak köklü bir geleneği temsil etmektedir.

Osmanlı’da yönetici sınıfın yetiştirildiği bir kurum olarak Enderun Mektebi’nde zamanının çok ilerisinde uygulamalı ve teorik formatta eğitimler verilmektedir. Enderun Mektebi, seçkin bir zümrenin eğitim aldığı, dar bir yönetici sınıfın bu şansı yakaladığı bir müessese olmaktan ziyade kabiliyetine göre çeşitli kesimden devşirme usulü ile toplanan çocukların eğitim gördüğü ve devlet hayatında önemli kademelere yükselme fırsatı elde ettiği örnek bir eğitim kurumudur. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren önemini kaybeden Enderun Mektebi bu fonksiyonunu Tanzimat’tan sonra Mekteb-i Mülkiye’ye bırakmıştır. Hukuken değil ancak fiili olarak Mekteb-i Mülkiye bu kültürü Cumhuriyet dönemine kadar taşımıştır. Fakat geleneksel yapıların yerini modern yapılara terk ettiği günümüzde ise devletin ihtiyaç duyduğu yönetici kadrolar, evrensel ilkelere göre oluşturulmuş olan üniversiteler aracılığı ile karşılanır hale gelmiştir. Tarihi süreç içerisinde Batı’nın örnek aldığı özgün bir eğitim kurumu olan Enderun’dan, Batı örnek alınarak oluşturulmuş eğitim anlayışına önemli bir değişim kendini hissettirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Enderun Mektebi, Osmanlı Eğitim Sistemi, Devşirme Sistemi, Yönetici Eğitimi, Kamu Yönetimi Eğitimi.

¹ Makale Geliş / Kabul Tarihi: 01.02.2021/17.05.2021

Künye Bilgisi: Arslan, E. (2021). Bürokrasi eleman yetiştiren yöneticilik okulu olarak Enderun mektebi: Kurumsal bir değerlendirme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 940-964. DOI: 10.33437/ksusbd.872541.

Enderun School As A Administratorship School That Trains Staff to Bureaucracy: An Institutional Evaluation

Abstract

Enderun School, which has a long history, is an important institution in the development of public administration in Turkey. Enderun School in the Ottoman Empire for four centuries, the state needed from the vizier to the janissary in many levels has trained managers. Enderun School represents a long tradition as a school of administration.

Enderun School is a secular education and administration school. Enderun School is a progressive school according to its age. In Enderun School, not only an elite group is educated, but children of all classes are taught according to their abilities. This is called the devshirme system. These children may rise to important levels of the state after their education. Enderun School, which lost its importance since the second half of the 19th century, was replaced by a civil school. Traditionally, although not legally, the Mülkiye School carried this culture until the Republican period. Today, the government education required by the state is provided by the universities established according to universal principles. Although Western countries have taken the Enderun School as an example in the past, the Mülkiye School which has replaced the Enderun School today has been taken from the West.

Keywords: Enderun School, Ottoman Educational System, Devshirmeh System, Executive Education, Public Administration Education.

“Türk devletini, Osmanlı-Türklerinin devletini, imparatorluğunu liyakat sahibi, zengin, güzel insanlar, çalışarak, yükselerek, gayretle elde ettikleri rütbelerle yönetirler. Bizdeki gibi irsi bir aristokrasi yoktur. Bu yüzden kabiliyetsiz insanların elinden değil, kabiliyetlilerin elinden yayılan ve yükselen, istikbali fetheden bir imparatorluk söz konusudur.”
Ogier Ghiselin von Busbeck (Ortaylı 2006: 179).

GİRİŞ

Enderun Mektebi, işlevsel yönden bazı benzerlikleri bulunmasına rağmen günümüz yönetici yetiştiren okullarından pek çok yönüyle ayrılmaktadır. Enderun Mektebi’ni modern zamanların eğitim kurumlarından ayıran en temel farklar; talebelerin seçimi, kapsamlı ve uygulama yönü daha ağır olan eğitim süreçlerinden geçmelerinde saklıdır. Kökleri daha gerilere gitmekle birlikte kurumsallaşma ve özgün bir örnek olması anlamında Enderun Mektebi,

Osmanlı'da devletin ihtiyaç duyduğu kamu görevlilerinin yetiştirilmesinde önemli fonksiyonlar görmüştür. Çok sayıda sadrazam, kaptan-ı derya ve üç şeyhülislam yetiştiren bu okul, Türk-Osmanlı devlet hayatında son derece önemli işlevlere sahip bir eğitim kurumu örneğidir.

Konumuz çerçevesinde Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde iyi işleyen önemli iki uygulamadan biri devşirme sistemi ve diğeri de devşirme sistemi ile seçilen gençlerin iyi bir eğitim sonrası devletin ihtiyaç duyduğu yöneticilerin yetiştirilmesi sürecinde etkin bir rol oynayan Enderun Mektebi'dir.

Osmanlı'nın Balkanlar'daki başarısında devşirme sisteminin katkıları fazladır. Osmanlı 15. ve 16. yüzyıllarda belirli zaman aralıkları ile devşirme usulüne başvurarak devletin ihtiyaç duyduğu insan kaynaklarını temin etmiştir. Türklerin Türk olmayan grupları devşirme sistemi ile kendi içine alması ve onları orduda, donanmada ve yönetimde istihdam etmesi bu başarıda etkili olmuştur. Devşirme usulü sayesinde Osmanlı devlet hayatı ile tanışan üstün yetenekli çocuklar Enderun Mektebi'nde eğitim almaya başlarlar. Aldıkları bu eğitimler sonrası devşirme gençlerin yüksek makamlı idari görevlere kadar ilerlemeleri mümkün olmaktadır (Arnakis, 1963: 120).

Enderun Mektebi, en etkin olduğu Osmanlı'nın yükselme döneminden, önemini kaybettiği Tanzimat dönemine kadar bürokrasiye elaman yetiştiren bir okul olarak dört yüzyıl boyunca hayatta kalabilmiş bir kurumdur. Osmanlı'nın Batılılaşma çabalarının hız kazandığı bir dönemde Enderun Mektebi kimi fonksiyonlarını Mülkiye Mektebi'ne devrederek tarihteki yerini alacaktır.

Cumhuriyet'e geçiş ve İkinci Dünya Savaşı sonrası tüm dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak geleneksel yapılar terk edilmeye başlanmıştır. Modern yapıya sahip kurumların inşa sürecinin hız kazandığı bir dönemde, bu kez modern bürokrasiye eleman yetiştirecek yükseköğretim kurumlarının da oluşturulduğu ve yaygınlık kazandığı bir döneme geçilmiştir.

Çalışmada Enderun Mektebi ve Osmanlı'daki devşirme sistemi hakkında genel bilgiler verilmiş, ardından devletin ihtiyaç duyduğu yönetici kademesi için seçilen öğrencilere, nasıl ve ne tür eğitimler verildiği, hangi yetkinliklerin kazandırılmasının amaçladığı yönünde bir çıkarımda bulunulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümünde Enderun Mektebi'nin en etkin olduğu dönemden, işlevselliğini kaybettiği, bozulmaların görüldüğü, reform ve dönüşümlere uğradığı süreçler tarihsel perspektifte ele alınmaktadır. Son olarak, okulun kamu yönetimi ve yönetici yetiştirme açısından temel özellikleri tartışılmış ve günümüz için bazı çıkarımlarda bulunulmuştur.

OSMANLI DEVLETİ'NDE BÜROKRATİK YAPI VE YÖNETİCİ SINIFIN EĞİTİMİ

Osmanlı'nın, devlet teşkilatı ve kurumları, kendinden önce hüküm sürmüş Türk devletlerinin tecrübelerinden beslenmiştir. Aynı şekilde Osmanlı, bulunduğu coğrafya itibarıyla kendisine yakın bölgedeki diğer bazı devlet geleneklerini takip ederek yönetsel yapısına/idari anlayışına önemli zenginlikler katmıştır (Arslan, 2017: 61). Köprülü'ye (1986: 166 ve 199-200) göre, Osmanlı'da idari kurumların ve devlet geleneklerinin kökeni ve inşası sürecinde esas itibarıyla doğrudan etki sahibi devlet Anadolu Selçukluları'dır. Bunun dışında kısmen İlhanlılar, Memlükler'in tesirinden bahsedilebilir. Köprülü, aynı coğrafyada hüküm sürmekle birlikte Roma ve Bizans İmparatorluğu ile Osmanlı Devleti arasındaki sürekliliğe ve etkiye karşı çıkmaktadır. Osmanlı Devleti'nin başta idari teşkilatı olmak üzere, devlet hayatına hâkim olan mali yöntemler ve saray gelenekleri üzerinde doğrudan bir Bizans İmparatorluğu etkisini görmek mümkün değildir. Osmanlı devlet kurumları üzerinde Bizans etkisini ancak denizcilik gibi sınırlı bazı alanlar da görebilmek mümkündür. Söz konusu bu etki de doğrudan değil ancak Anadolu Selçuklular devrinde vukuu bulmuş ve Osmanlı'ya Anadolu Selçuklu Devleti üzerinden intikal etmiştir.

Ortaylı (2012: 30 ve 113) ise, Osmanlı devlet kurumlarının inşası sürecinde Bizans etkisine işaret eder. Ortaylı'ya göre; Osmanlı, İran İlhanlıları'na tabi Selçuklular'ın yerini almış ve ilk hamlesini Çanakkale Boğazı'nı geçerek Avrupa'ya yapmıştır. İstanbul'un fethi ile birlikte Akdeniz ve Orta Doğu uygarlığı üzerinde binlerce yıllık tarihe sahip Roma ve Bizans imparatorluğu topraklarında asırlar boyu sürecek bir medeniyet inşa etmiştir. Bu yüzden Osmanlı'da bazı temel kurumların oluşumunda Bizans İmparatorluğu ile olan bu etkileşimin tesirinden bahsedilebilir.

Selçuklu Devleti, Anadolu Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti gibi tarihte iz bırakan Türk devletlerinin idari yapılarında kendini gösteren ortak nokta güçlü merkezîyetçi devlet yapısına sahip olmalarıdır. Osmanlı'nın yönetsel yapısını açıklayan anahtar kavram bu bağlamda ancak "patrimonyal bürokrasi" olabilir. Çünkü Osmanlı ideolojisine göre padişah ve bürokrasinin üyeleri arasında kıyaslanmayacak ölçüde ayırım vardır. Bu fark öylesine keskindir ki her türlü yönetsel mevki ve itibar ancak hükümdarın hizmetkârları için bir lütuftan öteye geçmez (Arslan, 2020:67-68).

Öte yandan Osmanlı'da devletin yönetimi ile görevli bürokratik kesim, işlevsel temellere göre sınıflara bölünmüştür. Bunlar seyfiye, ilmiye, kalemiye ve 1830'lardan sonra kalemiyeden ayrılan ve sivil bürokrasiyi oluşturan mülkiye de buna eklenebilir. Seyfiye sınıfı, devletin sahip olduğu kaynakların savunulmasından ve genişletilmesinden sorumlu askeri sınıfın adıdır. İlmiye

sınıfı ise din, eğitim ve yargı hizmetlerinden sorumlu görevleri bulunan kimselerden meydana gelen bir sınıftır. Kalemîye ise iltizam sisteminin işleyişini yönetmekten sorumlu ve bu nedenle Osmanlı sisteminin temel idari organıdır. Mülkiye sınıfı, başında padişahın ve diğer yüksek rütbeli yöneticilerin bulunduğu, Osmanlı toplumunun geleneksel yapısının sürdürülmesinden sorumlu bürokratik sınıfın adıdır (Shaw, 1963: 59).

Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde yönetici sınıfın varlığına rağmen bürokratik yapıda bütün yetki padişahın elinde toplanmıştı. Osmanlı'da memurların gündelik faaliyetlerinde kendileri için konulan sınırları herhangi bir suretle ihlal etmesi söz konusu olamazdı. Yönetici sınıf, padişaha gözü kapalı sadakat içerisinde olmalı ve padişahın isteklerine kendilerini adamalıydılar (Heper, 2006: 62). Bu sisteme kul sistemi (köle, abd, bende) adı verilmektedir. Kulun en büyük özelliği ise padişaha salt bir bağlılık ve sadakat içerisinde olmasıydı (Akgüner, 2009: 6). Osmanlı'da üst düzey yönetici kadroların kul anlayışına dayalı olarak yetiştirilmesi yeni bir uygulamaya, yeni bir buluş olmamakla birlikte, o tarihe kadar ulaşılmış bir incelik ve sadelikle adeta yeniden inşa edilmiştir. Padişaha kayıtsız-koşulsuz bağlı, her türlü güvenceden yoksun kılınmış ancak padişaha karşı olağanüstü nazik ve devletin sürekliliğine katkılar sağlayan bir yönetici bürokratik işleyiş söz konusudur (Mardin, 1990: 73).

Osmanlı'da saltanat ile bürokrasi arasındaki ilişki, iç içe geçmiş ve İslami hükümlerin de etkisi ile kendisine has işlevlere sahip bir görünüm arz eder. Ayrıca devlet, saltanat ve bürokrasi kurumlarının birbirleri üzerinde sınırlayıcı etkiye sahip oldukları bir mekanizmanın varlığından da bahsedilebilir (Önder, 2013: 144). Yönetimde veziriazam/sadrazam ve vezirler hükümdara yardımcı kimselerdi. Ancak devlet yönetiminde birinci derecede önemli meseleler Divan-ı Hümayun adı verilen mecliste görüşülüp karara bağlanarak padişahın onayına sunulurdu (Halaçoğlu, 2014: 9-10). Nihai kararın padişahın olması, Divan-ı Hümayun'un yönetsel süreçteki etkisini hafifletmeyecektir. Padişah, yetkilerini kullanırken Divan-ı Hümayun üyeleri ile istişare içerisinde olması bir tercihi yansıtırken aynı zamanda alınan karar ve çözümlerden emin olmak istemesi anlamında bu kurumun danışma işlevini de işaret etmektedir.

Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde padişah kimi yetkilerini istişare ederek kullanmasına rağmen yine de onun iktidar alanına müdahale edebilecek ne aristokratik bir zümre ne de bürokratik bir grubun varlığı söz konusudur. 14. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu büyük ve sürekli bir ordu ya da bürokratik bir teşkilatı yoktu. Bu dönemde Osmanlı, gücünü Türk beylikleri ile olan işbirliğinden alıyordu. Ancak bu durum Osmanlı'nın kurmaya çalıştığı merkezîyetçi yapı için önemli bir tehlikeye de işaret etmekteydi. Devlet içinde görünür hale gelen uçbeylerinin nüfuzu karşısında Osmanlı Devleti devşirme sistemine geçerek Müslüman-Türk unsurları yerine Hristiyan coğrafyadan

toplanan ve aldıkları eğitim sayesinde padişaha kişisel olarak bağlı “kul sistemi” anlayışına dayalı yetişen yeni bir eğitim sistemi oluşturdu (Önder, 2013: 147). Devşirme sistemi ile küçük yaştan itibaren alınıp, kapsamlı ve uzun soluklu bir eğitimden geçirilen Hristiyan çocuklar, Osmanlı’daki askeri ve sivil bürokrasinin insan kaynağını oluşturmuştur. Bu sistem sayesinde oluşturulan bürokrasinin üyeleri toplumla veya akrabaları ile bağları olmadığı/kalmadığı için kendilerini tümünden padişahın varlığına adanmış olarak çalışıyorlardı (Pustu, 2007: 199). Osmanlı’da padişahların merkezi otoritelerinin tesisinde önemli bir yer tutan devşirme usulünden beslenen ve kul sistemine dayalı yetişen çeşitli kademelerde görevler alan bu yönetici kesim, Weberyen anlamda bir bürokrasi örneği olmasa da, dönemin diğer hâkim devletlerinden daha kurumsal ve işlevsel bir görünüm sergilemektedir.

Kul sistemi olarak adlandırılan üst düzey yönetici kadroların yetiştirildiği bu sistemde, Osmanlı devlet idaresinin temel kurumları arasında akla ilk gelen Enderun Mektebi’dir (Güler, 2020: 163). Öte yandan “medrese eğitimi” ve çalışma hayatı içinde gerekli olan temel becerilerin kazandırıldığı, aslında hizmet bürosu olan ve devlet iletişimini idare eden görevlilerden oluşan “kalemiye”yi de Enderun Mektebi’nin yanına eklemek mümkündür. Önemli bir fark ise Enderun Mektebi, klasik dönem Osmanlı’da elit yöneticilerin yetiştirildiği resmi eğitim kurumu olmasında saklıdır (Demirci, 2015: 135; Akgüner, 2009: 9).

Türkler daha Anadolu’ya gelmeden önce gerek Büyük Selçuklu gerekse de Anadolu Selçuklu Devleti dönemlerinde önemli ilim araştırmalarının yapıldığı, dönemin ileri eğitim merkezleri ya da günümüzün üniversitelerine benzer özellikler arz eden medreseler kurmuşlardır. Osmanlı Devleti de kuruluşundan itibaren ilim ve kültür alanında faaliyetler içinde bulunmuştur (Halaçoğlu, 2014: 135). Nitekim Osmanlı tarihinde, ilk dönemden itibaren medreselerin varlığına rastlamak mümkündür (Enç, 2004a: 16). Osmanlı’da medrese teşkilatı ilk olarak Orhan Bey zamanında başlamış ve zamanla sayıları artmıştır (Uzunçarşılı, 1988a: 534). Özellikle 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren medrese teşkilatı en mükemmel seviyesine ulaşmıştır (Uzunçarşılı, 1988b: 463). Osmanlı medreselerinde tıp, matematik, fizik, kimya gibi dünyevi bilimler okutuluyor olsa da günümüzdeki biçimiyle ilim içeriklerinden ziyade dini düşüncenin tesiri altında sürdürülen bir eğitim müfredatı geçerlidir (Timur, 1986: 38).

16. yüzyılın sonlarına gelindiğinde müderrislik geleneğine aykırı uygulamalar nedeniyle medrese eğitimi kalitesini kaybetmeye başlar. Bozulma sadece eğitim kalitesinde değil müderris, tedrisat ve talebe bakımından da zincirleme biçimde olmuştur. Osmanlı’da medrese eğitimi ile ilgili bir diğer gerçeklik ise medrese ulemalarının “aristokratik ulema zinciri” oluşturmalarıdır. Bir kısım bilim adamlarının çocuklarına daha küçük yaşlarda müderrislik beratı verilirken, iyi yetişmiş olanların ise iltimaslar sebebi ile medrese teşkilatı içerisindeki etkileri

kırılmıştır. II. Beyazıt döneminde başlayan bu usulsüzlükler zamanla Osmanlı medreselerinde, ulema sınıfının üst kademelerinde yer alan güçlü kadı ve müderris ailelerinin çocuklarından meydana gelen dışa kapalı bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Herhangi bir üstün yeteneğe sahip olmayan bu çocuklar evlerinde, özel hocalar nezaretinde eğitim alarak liyakatten yoksun olsalar da yüksek mevkileri dolduruyorlardı (Timur, 1986: 91; Halaçoğlu, 1991: 127).

Osmanlı'da sadece belirli meziyet ve yeteneklere sahip olabilenlerin girdiği bir saray okulu ve devletin ihtiyaç duyduğu yöneticileri yetiştirmek gibi bir fonksiyonu sahip Enderun Mektebi ile medrese arasında önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. Enderun Mektebi ve medrese eğitim müfredatında bu farklılık kendini göstermektedir. Enderun Mektebi'nde ve medreselerde, dini eğitim bakımından benzer müfredatlar uygulansa da Enderun'un medreseden yüksek ve özellikli olduğun söylenebilir. Enderun Mektebi'nde İslami ilimler yanında, beşeri bilimler, güzel sanatlar, beden eğitimi, spor eğitimi ve musiki derslerini kapsayan eğitim müfredatı bulunmaktadır. Enderun Mektebi'nde uygulanan eğitim müfredatı onu medreselerden büsbütün ayırmıştır (Avaner ve Babaoğlu, 2020: 816).

OSMANLI'DA BÜROKRASİNİN KAYNAĞI OLARAK DEVŞİRME SİSTEMİ VE ENDERUN MEKTEBİ

Osmanlı Devleti, Anadolu ve Rumeli'yi elde edip İstanbul'un fethi ile bir cihan devleti haline geldiğinde, hükmettiği coğrafyayı yönetmek için orduyu güçlendirmek, büyük bir hükümet ve saray örgütü oluşturmak kadar devlet yönetiminde görev alacak unsurların yetiştirilmesi konusuna da önem vermiştir. Bu amaçla Osmanlı, 15. yüzyılda askeri ve mülki bürokraside ihtiyaç duyduğu insan kaynaklarının yetiştirilmesi için Enderun Mektebi'ni teşkilatlandırmıştır (Terzi, 2012: 170).

Osmanlı Devleti'nde eğitim kurumları arasında medrese dışında kalan en önemli resmi eğitim kurumu Enderun Mektebi'dir. Bu kurumun teşkilatlanmasını tamamlaması ve gelişmesi Fatih Sultan Mehmed döneminde olmuştur (Doğan, 1997: 415). Enderun Mektebi devletin ihtiyaç duyduğu insan kaynaklarını yetiştiren bir okul olma yanında bir saray kurumudur.

Bu bağlamda Osmanlı padişahları sarayda ikamet etmekle birlikte, saray, sadece bir devlet başkanının yaşadığı ve özel hizmetlerin görüldüğü bir yer değildir. Topkapı Sarayı, Osmanlı yönetim örgütünün icra edildiği en önemli mekândır. Genel hatları ile değerlendirildiğinde Saray üç bölümden meydana gelmektedir ve bu bölümlerde padişahın özel hizmetlerinin görülmesi kadar devlet hizmetlerinin de görüldüğü bölümler söz konusudur. Topkapı Sarayı'nın bir bölümü "Harem" adı ile anılır. Bu bölüm padişahın özel hayatının geçtiği ve aile efradının yaşadığı mekânın adıdır. Farsça bir kelime olan taşra-dışarı anlamına gelen "Birin" ise asıl devlet hizmetlerinin görüldüğü bölümdür. Sadrazam dâhil

bütün görevliler Birun hizmetlisi olarak bu bölümde görev yapmaktadırlar. Enderun bölümü ise; hem özel hayatın hem de resmi hayatın iç içe olduğu bir saray bölümüdür. Enderun, saraya mensup içoğlanların (gulâmların) hizmet gördüğü, padişahın gündelik yaşamının geçtiği bir yerdir. Devletin önemli bir kurumu olan Enderun Mektebi, sarayın bu bölümünde bulunmaktadır (Ortaylı, 2012: 204).

Devşirme Sisteminin İşleyişi ve Enderun Mektebi İle Olan İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme

Osmanlı Devleti'nde seyfiye, kalemiye ve ilmiye biçiminde üç farklı sınıfa ayrılan yönetici egemen kesimin üyeleri, devletin içinden ve dışından yeni üye alma konusunda kendi sistemlerini oluşturmuşlardı. 16. ve 17. yüzyıllarda yeni üyelerin yaklaşık %75'i bürokrasiye görev alan mevcut üyelerin kendi çocukları arasından gelmekteydi. %20'si Müslüman ve Hristiyan halkın içinden geliyordu. Geri kalan %5'i tamamen Osmanlı sistemi dışındaki kişilerden, Doğu ülkelerinden; Gürcistan, Kafkaslar ve Sudan'dan getirilen yetişkin yeni köleler ve onların sonraki torunlarından meydana gelmekteydi. Farklı bir amaç ve uygulama ile Avrupa coğrafyasından getirilen daha genç ve küçük yaşlarda kimselerde söz konusuydu. Avrupa'nın Osmanlı hâkimiyeti dışında kalan kısımlarından genç ve çocuk olarak getirilenler ise devşirme sistemi aracılığı ile padişah hizmetine alınır ve bürokratik yönetici sınıfın üyesi olurlardı. Bu sistemle Osmanlı Devleti'nde bürokrasiye katılan yeni üyelere ve onların torunlarına devşirme denirdi (Shaw, 1963: 61).

Dönemin Osmanlı kaynaklarında Hristiyan aile çocuklarının zorla toplanma suretiyle ailelerinden alınmadığına yer verilir. Ancak 1438-1458 yılları arası döneme ait Latin yazarlarının eserleri ve mektuplarında devşirme uygulamasının bir tür *ganimet kanunu* ve *pençik*² usulüne benzer hükümdarın kendi kiracılarından aldığı vergi benzetmesi dikkat çeker (Palmer, 2000: 495, 498).

Devşirme sisteminden gelen çocuklar eğitimlerine Enderun Mektebi'nde başlardı. Türk tarihinde yöneticilerin yetiştirilmesi amacıyla kurulan Enderun Mektebi 1365'te I. Murat döneminde Edirne Sarayı'nda kurulmuş olmakla birlikte Enderun'un teşkilatlanmasını tamamlaması II. Murat döneminde yapılmıştır. Enderun Mektebi'nin teşkilat yapısının genişlemesi, devletin ihtiyaç duyduğu mülkiye mensuplarının yetiştirildiği bir eğitim kurumu haline gelme sürecinin tamamlanması ise Fatih Sultan Mehmed devrinde olmuştur (Halaçoğlu, 2014: 39). Enderun'a savaş esiri, devşirme ve ilerleyen zamanda az da olsa gönüllü Türk ailelerinin çocukları alınarak Türk-İslam geleneklerine göre eğitim verilir ve saraydan, yeniçeri ocağına kadar devletin çeşitli yönetim kademelerinde

² Savaşlarda elde edilen erkek esirlerin beşte biri (pençik) vergi karşılığı devlete ait olacağına belirtilmiş olduğu kanun. Pencik kanunu hükümlerine göre esirler arasından Enderun Mektebi'ne de alımlar yapılmıştır (Uzunçarşılı, 1984: 138).

görev alacak yöneticilerin yetiştirilmesi sağlanırdı (Eryılmaz, 2015: 72). Fatih döneminde Topkapı Sarayı'nın kurulması ile birlikte bu okul İstanbul'a taşınmıştır. Fatih Sultan Mehmed döneminde devşirmelerin daha yüksek devlet kademelerine gelmelerini sağlamak ve bu kimselerin yeteneklerinden faydalanmak üzere yeteneklerinin geliştirilmesi amacıyla Enderun Mektebi nitelikli bir eğitim merkezi haline getirilmiştir (Akarsu, 2004: 97).

Enderun Mektebi kurulduğu dönemden başlayarak 150 yıl kadar bir süre Hristiyan tebaa arasından devşirilen çocuklara yönelik bir eğitim kurumu görünümündedir (Demirci, 2015: 78). Enderun Mektebi'nde eğitim gören, geleceğin devlet hayatında önemli kademelerde bulunacak bürokratların devşirmeler arasından seçilmesinde, Osmanlı padişahlarının mutlak iktidarlarına ve devlete ortak başka bir aristokratik sınıfın oluşmasına engel olma düşüncesi yatmaktadır. Osmanlı Devleti, kendinden önceki Türk devletlerinde olduğu gibi iktidar alanlarına ortak olabilecek başka soylu bir sınıfın ve her türlü muhalif hareketin oluşumunu engelleyici bir çaba içerisinde olmuştur (Enç, 2004b: 42). Devşirme sistemi ile Enderun Mektebi'nde eğitime alınan, böylece daha küçük yaşlarda padişahın hizmetine geçen bu çocuklar için padişah, elde ettikleri her şeyin sebebi ve baba şefkati anlamına geliyordu. Padişaha ve devlete bağlılıkları bu sebepten kaynaklanıyordu ve kul sistemi anlayışı onları tamamen padişaha ve devlete bağlı ve sadık bürokratik bir sınıf haline getiriyordu (Özdemir, 2001: 77).

Devşirme sisteminin gulâm geleneği ile yakın ilişkili bir pratiği bulunmaktadır. Gulâm geleneğinin Orta Doğu'da, eski tarihlere kadar uzanan örneklerine rastlamak mümkündür. Türklerde ise Selçukluların doğrudan devletin egemenliği altındaki yerlerden vergi biçiminde adam toplama yöntemine dayanan gulâm uygulaması ile Osmanlı devşirme sistemi arasında benzerlikler bulunmaktadır (Speros Vryonis, 2000: 519, 523). Gulâmın menşei başlangıçta en çok pençik oğlanı idi. Savaşlarda esir alınanların beşte-biri pençik adıyla hükümdara aitti. Bu uygulamaya I. Beyazıt döneminde devşirmeden gelen çocuklarda eklenmiştir (İnalçık, 2008: 158). Böylece devşirme uygulamasının İslam şeriatı tarafından kesinlikle meşrulaştırılmadığı ancak Osmanlı'da bunun örfi hukuk ve kıyas temelinde bir meşruluk zeminine oturtulduğu görülmektedir (Palmer, 2000: 498). Batılı görüşe sahip araştırmacılar, dış görünüş itibarıyla fiilen bir efendi ve hizmetkâr ilişkisi üzerinden devşirilen çocukları köle olarak algılamış olsalar da devşirmenin şeriata aykırı olmadığı, devşirme tebaanın köle değil, itaatli asker ve devlet hizmetlileri olduğu, padişahın cömertçe bir iltimasına dayandığı, diğer taraftan devşirmelerin hukuken köle durumunda sayılmalarının çelişkiler içerdiği görüşünü örnek ve tarihi bulgular ile derinlemesine analiz eden (Karamuk, 2000) eserler de mevcuttur.

Devşirme alımının başlangıçta ne sıklıkta tekrarlandığı ve alınan çocukların oranı kesin değildir. Dönemin çeşitli Latin kaynaklarında devşirmenin beş yılda

bir, dört yılda bir diğer bazı kaynaklarda ise üç yılda bir yapıldığı yazar. Oranın ise pençik vergisinde olduğu gibi beşte-bir oranında diğer bazı kaynaklarda ise bu verginin sanki bir öşür gibi olduğu ve üç çocuğu bulunan aileden çocuklarının birinin alındığı bilgisi yer alır (Palmer, 2000: 498). Devşirme uygulaması kendisine itimat edilen kişilerden oluşan memur eliyle yürütülürdü. Devşirme memuru vazifesinde tamamen serbestti. Elinde bulunan ferman hükümlerince kazalara göre tespit edilmiş sayıda çocuk devşirirdi. Her kırk hanede bir oğlan devşirmek kanundu (Halaçoğlu, 2014: 39). Böylece devşirme uygulamasının sıklığı ve oranı Osmanlı'nın ihtiyaç durumuna göre genel ilkeler dikkate alınarak dönemler itibariyle değişiklik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Fatih döneminde sıkı kurallara bağlanan devşirme esaslarına göre devşirme çocuklarının seçimi sıkı kurallara bağlanmıştır. Devşirmede daha çok Arnavut, Boşnak, Sırp, Rum, Bulgar ve Hırvat kökene mensup çocuklar alınır. Asil bir aileye sahip olanlar, zeki, uzun boylu ve görünüşü düzgün aynı zamanda sağlıklı çocuklar tercih edilirdi. Öte yandan ailede tek çocuk, yetim, köse, fodul ve düzgün bir aileden gelmeyen çocuklar alınmazdı. Çocukları yaşadığı bölgelerden ve aileleri arasından alınarak İstanbul'a gönderilmek durumunda olan ebeveynlerin tamamı istekli olmamakla birlikte, birçoğu çocuklarının devşirilmesinden memnundu. Çünkü bu aileler çocuklarının kendileri gibi yoksul bir hayat sürmesinden, iyi bir eğitim alabilecekleri, ileride iyi bir makam ve servet sahibi olabilecekleri bir yaşama kavuşacaklarını biliyorlardı (Gündüz, 2016: 12-13).

Klasik Dönem Osmanlı'da 150 yılı aşan süre boyunca Enderun Mektebi'ni devşirme sistemi beslemiştir. İstanbul'a getirilen Hristiyan devşirme çocuklara Türk ismi verilir ve geçici bir süre Türk ve Müslüman aileler arasına yerleştirilerek dil, din, örf ve âdet öğrenmesi sağlanırdı. Bu hazırlayıcı safha beş-sekiz yıl kadar sürer daha sonra bu gençler Acemioğlanlar ocağına alınırlardı. Devşirme sistemi ile alınan kimseler Türk - İslam kültürüne yabancı oldukları için bunlara acemi adı verilmiştir. Acemioğlanlar ocağı bu kimselerden oluşur ve Enderun Mektebi'nin ilk basamağı konumundadır. Buradan Enderun Mektebi'ne alınacak olanlar bir kontrolden geçer ve zeki, kabiliyetli, bedenen güçlü olanlar Enderun'a alınırlardı. 16. yüzyıldan sonra Enderun Mektebi'ne devşirme çocuklar yanında Türk ve Müslüman ailelerin çocukları da girmeye başlamıştır (Demirci, 2015: 78; Terzi, 2012: 171).

Enderun Mektebi'nde Eğitim Sistemi

Devşirme sistemi ile kazanılan 8-10 yaş aralığındaki yetenekli, fiziki gelişimi yerinde ve zeki çocuklar önce Edirne Sarayı, Galata Sarayı ve İbrahim Paşa Sarayı gibi saraylarda Türk-İslam âdet ve geleneklerine göre tahsillerini tamamlamak üzere ön bir eğitime alınırlardı. 14-15 yaşlarına geldiklerinde ise

mülakat ve uzman kontrolünden geçirilerek seçilen yetenekli çocuk ve gençler Enderun Mektebi'nde uzun bir eğitim sürecine başlardı (Ortaylı, 2006: 173; Halaçoğlu, 1991: 29). Sınıfları olan bir okuldan ziyade Enderun'da eğitim alan çocuklar bir tür hizmet içi eğitim formatında odadan bir diğer odaya terfi usulünde eğitimlerini tamamlarlardı. Bu odalarda tüm eğitim aşamaları boyunca günümüz harp okulu, siyasal bilgiler, güzel sanatlar, hukuk ve edebiyat fakülteleri gibi yükseköğretim kurumlarının eğitimlerine benzer eğitimler verilirdi (Terzi, 2012: 171).

Enderun Mektebi'nde eğitim, büyük ve küçük oda adı verilen oda biçiminde örgütlenmiş sınıflarda sürdürülürdü. Küçük oda (yaşça daha küçüklerin bulunduğu oda) ve büyük oda (yaşça daha büyüklerin bulunduğu oda) adları verilen daha üst oda için hazırlayıcı eğitim veren bir konuma sahiptiler. Küçük ve büyük odalarda hem saray hizmetlerini gören, hem adab-ı muaşeret öğrenen hem de ilim ve sanat eğitimine başlayan talebeler, kabiliyet ve liyakati doğrultusunda padişahın emri ile eğitimlerini Seferli Oda, Kiler Odası ve Hazine Odası'nda devam ettirmek üzere üst düzeye geçerlerdi. Bu odalarda eğitimini tamamlayanlar zamanları geldiğinde kapıkulu olarak dışarı çıkarlardı. Enderun'da hiyerarşi ve mahiyet itibarıyla en ilerisi ve seçkin konuma sahip olanı Has oda idi. Böylece Enderun Mektebi'nde eğitim süresi 7-8 yılı hazırlık eğitimi safhasında geçmek üzere toplam 14 yıla kadar sürebilmekteydi (Ortaylı, 2006: 174; Halaçoğlu, 1991: 29; Doğan, 1997: 416).

Devşirme sisteminden gelen ve Enderun'da eğitim gören, olgunlaşan, talim ve tahsilleri en yüksek dereceye taşınmış, edep ve usul bakımından istenilen seviyeyi ulaştırmış birer yetişkin olarak kıdemlerine göre görevlere aday olacak biçimde Enderun'dan çıkarlardı. Ancak yine de padişah uğruna kendilerini adayan kul anlayışları devam ederdi (Koçi Bey, ty: 10).

Ortaylı'ya (2006: 30 ve 175) göre; Osmanlı Devleti protokolünün ön saflarına bakıldığında, hem fiziki bakımdan hem de zeki ve iyi eğitilmiş olmaları bakımından dünyada hemen hiçbir devletin sahip olamadığı göz alıcı bir zümre yer almaktadır. Bu zümre içerisinde tüm ırklardan seçilmiş fevkalade zeki, sağlıklı ve iyi eğitilmiş yüksek makamlara gelmiş/getirilmiş insanlar bulunmaktadır. Balkanların ve Kafkasların kırsal bölgelerinden devşirilen gençlerin hem duruşlarıyla hem de fizikleriyle etrafını etkileyen, aynı zamanda iyi eğitilmiş üstün bir sınıf haline gelmiş olmaları Enderun Mektebi sayesinde.

Bu başarı hikâyesindeki esas hususlar devşirme sistemi ile yetenekli ve zeki talebelerin seçimi ve sonrasında iyi bir eğitim müessesesi sayesinde eğitim süreçlerinin yürütülmesidir. Bu iki iyi uygulamanın birlikte fevkalade akılcı ve kusursuz işleminde saklıdır.

Enderun Mektebi, sadece devletin ihtiyaç duyduğu yüksek dereceli yönetici sivil bürokrasiye eleman yetiştirmesi açısından değil, teori ile pratiği birleştiren eğitim metotları bakımından da önemli bir eğitim kurumudur (Doğan, 1997: 417). Çünkü yoğun idari, siyasi ve diplomatik faaliyetlerin merkezi konumunda olan Topkapı Sarayı aynı zamanda Enderun Mektebi'nde eğitim alan gençlerin bulunduğu bir çevre olarak da eğitim alan gençlere engin bir görüş ve tecrübe katıyordu (Terzi, 2012: 173). Enderun'da verilen eğitim, medrese eğitimi ve diğer eğitim kurumlarında verilen eğitimden önemli farklılıklar taşımaktadır. İslami ilimler alanında verilen eğitimin yanında, Türkçe, Arapça ve Farsça gibi dil ve edebiyat dersleri önemli bir yer tutmaktadır (Demirci, 2015: 78). Yine Enderun'da türlü fenler, hat, inşa, siyakat, matematik ve başta musiki olmak üzere seküler eğitim programları yanında fiziki gücü geliştirecek spor dersleri, binicilik ve silah kullanma marifetini geliştirme üzerine dersler yanında minyatür, nakş, hattatlık gibi sanat eğitimi dersleri de verilmekteydi (İnalçık, 2003: 85). Buna askeri yöneticilerin de bilmesi gereken savaş eğitimi ile harita yapımı, coğrafya, tarih, siyaset gibi dersler de eklenebilir.

Mektebin temel amacı sadece eğitmek değil, aynı zamanda talebelerin yeteneklerini keşfetmelerine yardımcı olmaktır. Enderun Mektebi'nden mezun olan bir kimse Türkçe yanında Arapça ve Farsça gibi dilleri konuşabiliyor, okuyabiliyor ve yazabiliyor, bilimdeki en son gelişmeleri anlayabiliyor, en az bir sanat veya zanaat sahibi oluyordu. Yine aynı şekilde yakın dövüş becerisine sahip ve askeri yöneticilik konularında başarılı olabiliyorlardı (Corlu vd., 2010: 22). Bu bağlamda Enderun Mektebi'nde verilen eğitimler, çeşitli konuları kapsamakta; yöneticilik tahsili yanı ağır basan ve devlet yönetimi ile yakın ilgili yönleri ön plana çıkan eğitimlerden oluşmaktadır.

Enderun Mektebi'nde zamanı boşa geçirmek söz konusu değildir. Herkesin dikkat etmesi gereken kurallar oldukça yoğundur. Bu kurallar arasında konuşma, hal ve hareketler, yürüyüşte dikkat edilmesi gereken kurallar dahi verilen eğitimin bir parçası idi (Gündüz, 2016: 16). Bu anlamda Enderun Mektebi'nde eğitim faaliyeti mutlak bir disiplin ve âdâb-ı muaşeret altında sürdürülürdü. Yatma, kalkma, yemek ve dinlenme vakitleri belirlenen saate uygun olarak işlerdi. Her istedikleri zaman konuşamazlar, dışarı ile ilişkide bulunamazlardı. Enderun'da verilen eğitim ve terbiyenin gayesi; padişahın hizmetinde, mutlak itaat ve sadakat duygularına sahip, tam bir Müslüman, kibar, konuşmasını ve davranmasını bilen, namuslu, nefesine hâkim çelebiler, centilmenler yetiştirmektir (İnalçık, 2014: 209). İslam ve müspet bilim alanlarında da eğitimlerin verildiği bu okulun en çok dikkat çeken yanı ise kazandırdığı itibar ve protokol kurallarıydı. Bu bağlamda aslında Enderun Mektebi gerek jargonu gerekse de yaşayış biçimi ve zevkleri itibarıyla Osmanlı'daki yönetici zümrenin doğup geliştiği bir kültür kurumuydu (Ortaylı, 2012: 205).

Enderun Mektebi'nde sınıfların bulunmadığı, modern zamanların okul ve eğitim sisteminden farklı bir metot söz konusudur. Burada eğitim yüz yüze verilmekte, eğitimler bir nevi hizmet içi eğitim biçiminde sürdürülmekte ve odadan odaya terfi ederek sarayda beğenildikçe padişaha daha yakın hizmetlerde görevler alınabilmekteydi. Bunla birlikte Enderun'a seçilen herkesin yüksek bir makama gelmesi garantisi söz konusu değildir. Burada verilen eğitimden kabiliyetine göre en iyisini alanlar en iyi makamlara kadar gelebilmişlerdir (Ortaylı, 2006: 31). Burada eğitimini tamamlayan gençler; vezir olmuşlardır, yeniçeri ocağı ağalığı ve diğer devlet kademelerinde yöneticilik ve memuriyet yapmışlardır (Ortaylı, 2006: 179). Bu anlamda Enderun Mektebi Osmanlı Devlet hayatına 60 sadrazam, şaşılacak biçimde 3 şeyhülislâm, 23 kaptan-ı derya yetiştiren bir okuldur (Ortaylı, 2012: 204).

ENDERUN MEKTEBİ'NDE YOZLAŞMA VE BİR GELENEĞİN SONU

Klasik dönem Osmanlı'da kul sistemi anlayışına göre işleyen bürokratik mekanizma hükümdarın iradesine kayıtsız-koşulsuz bağlıdır. Bu anlamda Osmanlı bürokrasisinde görev alan yöneticileri klasik anlamda bir memur olarak saymak mümkün olmadığı gibi vatandaş olarak da değerlendirebilmek mümkün değildir. Aynı zamanda bu yönetici kesim ne kendi başlarına toplumsal ve ekonomik bir işleve sahiptirler ne de doğal hakları bulunmaktadır. Devlet var ise var olan, hükümdardan başka bir otoriteye bağlı olmayan ve göreve gelmesi sadakat ve liyakat becerisine göre belirlenen bu yönetici sınıfın tek gayesi devlet yönetiminde hükümdara hizmet etmektir. Bürokratik zümre içerisinde kimi kesim sahip olduğu yeteneklerini doğrudan doğruya savaş hizmeti ile kimi kesim kalem hizmetleri ile ve kimi kesim de savunma, koruma, savaş sanayi hizmetleri alanında kullanırlar. Ancak Tanzimat dönemine gelindiğinde çağdaşlaşma süreci Osmanlı'yı ilk önce bürokratik işleyişten vuracaktır (Berkes, 2003: 32-33; Güler, 2020: 164; Arslan 2020).

Osmanlı'da eğitimin gerilemesinden bahsederken 17. yüzyıla önemle eğilmek gerekir. Bu dönemde ulemanın düşük standartları ve azalan sayısına dair yapılan şikâyetlerin yoğunlaştığı görülmektedir (Mardin, 2005: 145). Enderun Mektebi'nde verilen eğitimde de 17. yüzyıldan başlamak üzere önemli yapısal sorunlar ile karşılaşılır. Başta devşirme sisteminde başlayan olumsuzluklara devletin kötü giden yapısal sorunları eklendiğinde Enderun Mektebi de bundan olumsuz şekilde etkilenecektir. Klasik Dönem Osmanlı'da devşirme işlemi ihtiyaca göre birkaç yılda bir yapılır ve bazen sayı 5-6 bine kadar ulaşırdı (Ortaylı, 2006: 28) iken 17. yüzyıldan itibaren Hristiyan tebaa arasında devşirme usulünde zorluklar ortaya çıktı. Bu yüzyıldan sonra devşirme sisteminden gelen gençler yerine eski Enderun kökenli soyluların ve yüksek makamlı devlet adamlarının kendi çocukları bu okullara ve Enderun'daki odalara yerleştirmeye başladılar. 18.

yüzyıla gelindiğinde devşirme sistemindeki bu yozlaşma ve eyaletlerin yönetiminde âyanların güç kazanması ile birlikte sarayda padişahın hizmetinde görevli gulâm sistemi (içoğlanları) de önemini yitirmiştir (İnalçık, 2003: 92).

Âyanların güç kazanması ve gulâm sisteminin önemini kaybetmesi yanaşmaların paşa kapılarından başlayarak yükselmelerine imkân doğuracak yeni bir durumu ortaya çıkarmıştır. Devlet kademelerinin ihtiyaç duyduğu yetenekli insan kaynaklarının yetiştirilmesinde kaynak okul olma özgünlüğüne sahip Enderun böylece önemini kaybetme noktasına gelmiştir. 18. yüzyılda görev alan 10 sadrazamdan sadece biri Enderun kökenlidir (Demirci, 2015: 79).

Osmanlı Devlet hayatında 18. yüzyıla kadar Enderun Mektebi en temel kurumlardan biri olma özelliğini sürdürmüştür (Ortaylı, 2006: 173). Enderun Mektebi II. Mahmut dönemine kadar kuruluş dönemi özelliklerini koruyarak varlığını sürdürmüştür. II. Mahmut döneminde Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesine bağlı olarak Enderun Mektebi'nde de birçok değişiklik yapılmıştır. Sultan Abdülmecid döneminde Enderun Mektebi önemini iyice kaybederek zayıflamıştır. Enderun Mektebi'ne yönelik ihmaller Meşrutiyet döneminde de devam etmiş ve nihayetinde 1 Temmuz 1909 tarihinde yayınlanan bir kararname ile kaldırılmıştır (Ortaylı, 2012: 206; Akarsu, 2004: 95).

Gerek devşirme sisteminin gerekse de Enderun'un 18. ve 19. yüzyılda yavaş yavaş kalkmasında Osmanlı yönetim sisteminde ortaya çıkan yozlaşma örneklerinin etkisi olmuştur. Diğer taraftan 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin geleneksel devlet biçiminden modern merkezî devlet tipine dönüşmeye başlaması süreci, devlet hayatında yeni kurumların kurulmasına geleneksel kurumların birer birer ortadan kaldırılmasına neden olacaktır. Enderun Mektebi de bu değişimden etkilenmiştir.

Batı tarzı eğitim veren okulların kurulduğu ve sayılarının her geçen gün arttığı II. Mahmut döneminde, devletin ihtiyaç duyduğu tercümanların yetiştirilmesi amacıyla Tercüme Odası adı ile bir eğitim kurumu açılmıştır. Burası iç ve dış politikada yer edinen yabancı dil bilen devlet adamlarının yetiştirilmesine katkı sağlamıştır (Kavak, 2017: 14). Tanzimat dönemi ile birlikte Osmanlı Devleti'nin ihtiyaç duyduğu modern bürokrasinin insan kaynakları, artık ülkenin Batı'ya açılan kapısı konumuna sahip Tercüme Odası'nda yetiştirilmeye başlanmıştır (Önder, 2013: 152).

Ancak Enderun Mektebi'nin kapatılmasına rağmen ruh ve sistem olarak bu gelenek önce Mektebi Mülkiye'ye geçer (Ortaylı, 2012: 206). Bu yaratıcılık hukuken hiçbir alakası olmamasına rağmen, 19. yüzyılda Mülkiye Mektebi gibi Galatasaray, Tıbbiye Mektebi, Baytar Mektebi, Mühendis Mektebi gibi eğitim kurumlarının oluşturulmasında bir geleneği temsil eder (Ortaylı, 2006: 180).

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte yeni devletin ihtiyaç duyduğu sivil yönetici kadroların yetiştirilmesi amacıyla oluşturulan Siyasal Bilgiler Okulu'nun bir Enderun geleneği olduğu, dönemin Başbakanı İsmet İnönü tarafından 4 Aralık 1936'da mülkiyenin kuruluş yıldönümünde beyan edilmiştir (Demirci, 2015: 79). Ancak tam bu noktada kısa bir açıklamada bulunmak gerekir. Osmanlı'nın son döneminden başlamak üzere yükselen bürokratik elit kadrolara Cumhuriyet döneminin ilk yöneticilik okulundan mezun olanların eklenmesi ile birlikte yeni bürokratik elitlerin sahneye çıktığı dönem başlayacaktır. Böylece bürokrasi yeni devletin en güçlü ve önde gelen aktörleri olmanın ötesinde oluşturduğu etki ile devletin toplumdaki, yönetenlerin yönetilenlerden uzaklaştığı, uzaklaştıkça yabancılaştığı, halktan kopuk ancak halkın çıkarlarını en iyi kendilerinin bildiklerini dile getiren bürokratik seçkinler sınıfı yönetim ve siyaset üzerinde hâkim role kavuştular. Türk bürokrasisinin ulaştığı, kendilerini siyasal alandan sorumlu görme anlayışı, 20. yüzyılın sonlarına kadar sürecektir. (Heper, 1974; Arslan, 2020: 150-172).

Osmanlı kurumları arasında Enderun, 400 yıldan daha fazla süre yaşamış olan bir geleneğin temsilcisidir. Enderun Mektebi'nin kapatılması ve Cumhuriyet'e geçişle birlikte kamuya personel yetiştiren kurumlar arasına yenileri eklenmiştir. Bu kurumlar arasında Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE), daha sonra ise yükseköğretim kurumları olarak üniversiteler bu görevi sürdürmüştür.

Türkiye'de devletin ihtiyaç duyduğu bürokratik kadroları yetiştiren eğitim kurumlarının tam anlamıyla Batılılaşma ekseninde yeni bir dönemece girdiği tarih İkinci Dünya Savaşı yıllarıdır. Yükseköğretim anlayışında ortaya çıkan bu değişim ve Türkiye'deki inşa aşaması sadece Türkiye'ye özgü olmayan ve tüm dünyada yaşanan değişim sürecinin devamıdır. Türkiye'de modern anlamda kamu yöneticileri yetiştiren akademilerin inşasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin etkisi kendini hissettirir. 1950'lere gelindiğinde yönetim becerilerine sahip elamanlar yetiştirmek amacıyla bir grup akademisyen bu alanda eğitim almak için ABD'ye gönderilmiştir. Bu gelişmeden kısa bir süre sonra kamu görevlilerine yönetim konularında eğitim verecek ve yönetimle ilgili sorunlara ilişkin araştırmalar yapacak bir enstitü olarak Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü 1953'te kurulmuştur (Zengin, 2007: 85).

Türkiye'de kamu kurumlarında çalışmakta olan görevlilere yönelik olarak çağdaş kamu yönetimi öğretimi TODAİE ile başlamıştır. İlk kuruluş döneminden itibaren TODAİE, kamu kurumlarında görev alan üst düzey idareci kadrolara yönelik eğitsel, tanıtıcı çalışmalar yapmış, kamu yönetimi alanına ait yeni yaklaşımların benimsenmesi ve yaygınlık kazanmasında çabaları olmuştur (Mihçioğlu, 1988: 29).

TODAİE, başlangıçta Birleşmiş Milletler tarafından hem Türkiye hem de Orta Doğu ülkelerinde kamu hizmetlerinin yönetimine ilişkin sorunlara bilimsel çözümler geliştirmek için kurulmuş bir eğitim enstitüsüdür. Ancak 1958’de çıkarılan bir yasa ile Birleşmiş Milletler ile olan ilişkisi son bularak ulusal bir kimlik kazanmıştır. Kapatıldığı 2018’e kadar da kamu yönetimi eğitiminde gerek bilimsel yayınları ile gerek kamu yönetimi eğitimine yönelik araştırma ve gerekse de yönetici adayların yetiştirilmesine yönelik verdiği dersler ile katkılar sunmuştur. TODAİE’nin çalışmaları doğrudan kamu yönetimi uygulama sorunlarına yönelik olması ve verilen eğitimlere katılanlarda ise kamu hizmeti deneyiminin aranması, sadece kamu personeline yönelik olması bu kurumun özgünlüğüdür (Bilgin, 2015).

Mülkiye Mektebi ile yeni bir yönetici sınıf oluşturma çabaları, TODAİE’nin kurulması (1953-2018) ile yeni bir evreye taşınmıştır. Aynı dönemde TODAİE’ye ilaveten oluşturulan ve zamanla sayıları artan yükseköğretim kurumları yeni dönemde insan kaynakları yetiştirilmesinde çeşitli işlevler görmektedirler. Bu bağlamda günümüzde devletin ve özel sektörün ihtiyaç duyduğu kadroların yetiştirilmesi amacıyla oluşturulan akademik eğitim kurumları mevcut olmakla birlikte Enderun Mektebi ile karşılaştırıldığında sadece kısmi bir işlevsel benzerlik söz konusudur. Keza Enderun Mektebi’nin kendi döneminin bürokrasiye eleman yetiştiren özgün ve özel bir eğitim kurumu olduğu açıktır. Bu son cümlede maksat kadim bir eğitim müessesesi olarak Enderun Mektebi’ni, modern eğitim kurumları ilişkilendirmek değil ancak devletin ihtiyaç duyduğu yönetici kadroların yetiştirilmesinde özgünlüğe sahip müstakil bir eğitim müessesinin eksikliğini işaret etmektir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Devlet kavramı, bir siyasi örgütlenmeyi, kurumsallaşmış bir oluşumu ve toplumca meşru sayılan iktidar ilişkilerini anlatan geniş bir kavramın en özet ifadesidir. Devlet kavramının anlamı içinde toplumun, yöneten/yönetim ve yönetilenler biçiminde iki ayrı sosyolojik olmayan sınıf yapısı söz konusudur. Bu noktada kamu yönetimi disiplini ise yönetimle ilgili konulara odaklanmaktadır. Kamu yönetimi, doğrudan “yönetim ve yöneticilik” gibi devlet yönetimi için gerekli olan ve bu alana ait bilgi ve becerileri inceleyen bir öğretiyi olarak tanımlanabilir. Kamu yönetimi disiplininin özgün ve bağımsız bir öğretiyi olarak inceleme konusu olması görece birkaç yüzyıl öncesine uzanmasına rağmen yönetime, iyi yetişmiş insan kaynağı kazandırmak amacı taşıyan eğitim kurumlarının varlığı çok daha eskilere uzanmaktadır. Günümüzden binlerce yıl önce bazı devlet adamı ve düşünürler, devlet adamlarında bulunması gereken özellikler, devlet yöneticilerinin nasıl davranması, hangi bilgi ve becerilere sahip olması gerektiği konusunda eserler kaleme almışlardır. Bu bağlamda, “iyi yönetim”, “adil yönetim”, “güçlü yönetim” gibi yönetim arayışlarının tarihi çok

daha önceki zamanlara uzanmaktadır. Bu kavramlara göre yöneticilerin yetiştirilmesi ancak kurumsallaşmış iyi bir eğitim sürecinin sonucu olarak görülebilir. Osmanlı Devleti'nde Enderun Mektebi sözü edilen kurumsallaşmanın tarihteki en özgün örneklerinden birisi (Saylan, 2003: 577) olup dünyadaki ilk kamu yönetimi okullu olarak değerlendirilmektedir (Eryılmaz, 2015: 74).

Devletler bugün sahip oldukları siyaset ve yönetim ilkelerini bir anda oluşturabilmiş değillerdir. Uzun tarihi tecrübelerinden gelen birikimler sayesinde ancak günümüzdeki modern siyaset ve yönetim ilkeleri meydana gelebilmiştir. Türklerin devlet ve yönetim kültürü de uzun bir tarihi süreç ve bulunduğu coğrafyada etkileşim içinde olduğu diğer medeniyetlerin tesiri ile şekillenmiştir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti, kendinden önceki Türk devletlerinin (İslamiyet öncesi Hun, Göktürk ve Uygur devletleri ile İslamiyet sonrası Karahanlı, Selçuklular) yönetim ve bürokratik yapısını miras aldıkları gibi bunun yanında ya doğrudan ya da dolaylı olarak yakın coğrafyadaki diğer devletlerden (İlhanlı, Memlük, Sasani ve Bizans) de etkilenmişlerdir. Ancak tüm bunlara rağmen Osmanlı kendine göre şekillendirdiği bir yönetim geleneği ve bürokratik yapı tesis edebilmiştir.

Devlet adamlarının seçimi ve eğitimi, 15. yüzyılda Osmanlı Devleti için kritik bir hal aldı, çünkü bu yüzyılda Osmanlı'da devlet işleri az sayıda Türkün yaşadığı küçük bir coğrafyada hüküm süren devlet görünümünden üç kıtaya taşan büyük bir cihan devletine dönüşmüştür. Bu genişleme aynı zamanda çok kültürlü bir devlet yapısını ortaya çıkarmıştır. Bir dünya hükümdarı haline gelen dönemin padişahı Fatih Sultan Mehmed, ebediyete uzanacak devletin temeli olacak kuralları belirlemeye kararlıydı. Bu hedefin hayati bir bileşeni olarak, devletin en yetenekli gençlerini seçmek ve onları yönetici sınıfın üyeleri haline getirmek için eğitimler verilmesi gerektiğini biliyordu. Bu maksatla Fatih Sultan Mehmed kendisinden önce babası II. Murat zamanında var olan mevcut saray okulu olan Enderun Mektebi'ni İstanbul'daki Topkapı Sarayı'na taşıdı ve iyileştirdi (Corlu vd., 2010: 20). Fatih Sultan Mehmed'in devlet hayatına dair gelecek kurgusu liyakate ve iyi eğitime dayalı bir tasarımdır. Bunu başarmak için ilham kaynağı ise tarihi değer ve uygulamalara olan yakın ilgisidir.

15. yüzyılda Balkanlar'ın en büyük gücü olan Osmanlı, Balkan coğrafyasının dışında da genişlemesini sürdürdü. 15. yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti artık Orta Avrupa, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da hızlı bir genişleme içerisine girdi (Ortaylı, 2012: 116). Osmanlı Devleti'nin topraklarının üç kıtaya ulaşması ve gördüğü hizmetlerin çoğalması nedeniyle devlet hayatı içerisinde görev alan yönetici kesim ilmiye, seyfiye ve kalemiye biçiminde üç ayrı sınıfa ayrılmıştır. Bu üç bürokratik sınıfın üyeleri devşirme sistemi ile Rumeli coğrafyasından belirli kural ve disiplin içerisinde toplanan Hristiyan erkek çocukları arasından,

yeteneklerine göre ayrılarak kimileri Enderun Mektebi'ne kaydedilmektedir. Enderun Mektebi'nde eğitimlerini tamamlayanlar devletin çeşitli kademelerinde önemli görevlere atanırlardı. Bu şekilde Osmanlı'nın ihtiyaç duyduğu sivil yönetici sınıf büyük oranda devşirme uygulamasından beslenmektedir. Devşirme usulü ile belirlenen kişiye, aldığı eğitimler sayesinde yeni bir kimlik ve türlü beceriler kazandıran bu uygulamanın adı da devşirme sistemidir.

Osmanlı'da işe alımlarda uygulanan devşirme sistemi geleneksel bir yöntemdi. Bu yöntem Yakın Doğu ve Orta Asya'nın Osmanlı öncesi Türk devletlerinde de benzer uygulamalara rastlanmaktadır. Bu sistem Osmanlı Devleti'nde 14. yüzyılın sonlarında kullanılmaya başlandı. Ancak bu sistemin geliştirilmesi İstanbul'un fethinden sonraki zamanda olmuştur (Shaw, 1963: 67). Bu bağlamda kurumsallaşma Fatih Sultan Mehmed dönemi ile başlamıştır.

Osmanlı'da geliştirilen devşirme sistemi sayesinde Müslüman olmayan ve kökleri Avrupa coğrafyasına taşan bu yeni üyelerin devlet hizmetine alınması, hem genişleyen bir devletin yeni insan gücü ihtiyacını doldurmak hem de padişaha itaatkâr bir temelde eğitilmiş, kul sistemi ile padişaha bağlı bir yönetici sınıf oluşturulmasına kaynaklık etmiştir.

Osmanlı'da devletin ihtiyaç duyduğu nitelikli yönetici kadroların yetiştirilmesinde önemli fonksiyonlar gören Enderun Mektebi, başta medreseler olmak üzere diğer eğitim kurumlarında verilen eğitimden içerik ve kapsam itibarıyla önemli farklılıklar taşımaktadır. Batı ülkeleri tarafından da model alınan bu eğitim kurumunda verilen eğitim daha dünyevi bir anlayışla ve uygulamalı yönü ağır basan bir sistemle dâhilinde verilmekteydi.

Enderun Mektebi üzerinden Osmanlı eğitim sistemi ve kamu bürokrasisinde egemen olan temel ilkeler hakkında bir çıkarımda bulunmak gerekirse; Osmanlı Devleti'nde, belirli ve azınlık bir zümreye has eğitim faaliyetlerinden bahsedilemeyeceği ve kabiliyetli gençlerin yetiştirildiği, liyakatlerine uygun alan ve pozisyonlarda istihdam edildiği bir anlayış hâkimdir. Enderun Mektebi Osmanlı Devlet hayatına çok sayıda sadrazam, kaptan-ı derya ve şeyhülislâm dahi yetiştirmiş kadim bir kurumdur. Osmanlı Devleti'nin en parlak yılları aslında devşirme usulünün ve Enderun Mektebi'nin en işlevsel faaliyetler sürdürdüğü zaman dilimleri ile örtüşmektedir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin en ihtişamlı yıllarının tek sebebi Enderun Mektebi'nde yetiştirilen yöneticiler ve iyi uygulanan liyakat ilkesi olmasa da bu iyi uygulamaların oldukça önemli bir etkisinin olduğunu söylemek mümkündür.

Modern eğitim kurumu denildiğinde akla gelen tek yer okullardır. Geleceğin yöneticileri olacak gençler okul eğitimleri sayesinde temel nitelikleri kazanırlar. Eğitim sürecinde öğrencilere, toplumsal düzen ile uyumlu ve onunla özdeşleşmiş ulusal değerler öğretilir. Kanunlarda yazan normlar yanında ulusal ideolojiye

bağlı olmaları istenir (Önder, 2013: 112). İşte bu hedef ve değerler Osmanlı'da Enderun Mektebi'nde verilen eğitimler sayesinde hayat bulmuş, kabiliyetlerine göre seçilen, eğitimler verilen ve idari görevlere tayin olunan bürokratik kadrolar, hiçbir aşirete veya aileye bağlı olmayan, tamamen padişaha ve devlete bağlı olan bürokratik bir sınıf yetiştirilebilmiştir.

Osmanlı'nın geleneksel kurumları 17. yüzyılın sonlarından itibaren bozulmaya başlayınca bu konuda Osmanlı uleması arasında eleştiriler yükselmeye başlamamıştı. 19. yüzyıla kadar uzanacak bu eleştiri akımı, Batı Rönesansı'ndan farklı olarak, ilhamını yeni tip bir toplum modelinden almadığı (Timur, 1986: 70) gibi ürettiği tek çare de devletin en ihtişamlı dönene geri dönüş iddiasının ötesine geçememiştir. 19. yüzyıla gelindiğinde ne eskiye dönüşün ne de Batı karşısında kaybedilen üstünlüğün tekrar kazanılmasının mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Osmanlı karşısında Batı'nın üstünlüğü sadece diplomaside değil idari yapıda, bürokraside ve diğer birçok alanda hissedilmiştir.

Genel anlamda tarihi kaynaklar Osmanlı tarihini klasik dönem (Tanzimat öncesi dönem) ve Tanzimat Dönemi olarak iki ana döneme ayırarak incelemektedir. Tanzimat Dönemi ile reform sürecinin ete kemiğe büründüğü, modern devlet yapısına has yeni idari yapı ve kurumların teşekkül ettiği, bürokratik yapı ve yönetim geleneğinde önemli değişimlerin yaşandığı, memur yetiştiren okulların yeni bir görünüm kazandığı döneme girilmiştir. Tanzimat Dönemi ile birlikte Enderun Mektebi fonksiyonunu tamamlamakla birlikte aynı geleneği bu kez Sultan Abdülmecid döneminde kurulan Mekteb-i Mülkiye devralır. Bu kurumların sadece işlevsel anlamda bir benzeri Cumhuriyet döneminde üst seviye kamu yöneticilerinin yetiştirildiği Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü ve Siyasal Bilgiler Fakültesi gibi yükseköğretim kurumları üzerinden yürütülür.

Cumhuriyet'e geçişle birlikte, devletin ihtiyaç duyduğu başta mülki idareciler olmak üzere diğer üst ve orta düzey kamu personeli yetiştiren Siyasal Bilimler Okulu (1935) ve ilerleyen dönemlerde Siyasal Bilimler Fakültesi (1950) adını alan üniversite düzeyinde eğitim kurumları oluşturuldu. Akademik seviyede eğitim vermeye başlayan bu eğitim kurumları sayesinde bu kez Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yönetici kadroları hazırlanmıştır. Türkiye'de çağdaş anlamda üst düzey kamu yönetici eğitimlerinin verildiği ilk kurum, 1952'de özerk bir eğitim ve araştırma kurumu olarak kurulan Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü'dür. TODAİE, kamu yönetiminde görev alan üst düzey bürokratların yöneticilik alanında bilgilerin kazandırılmasını sağlamak gibi görevleri bulunmaktaydı (Gürses ve Arslan, 2019: 282). TODAİE ile aynı dönemlerde oluşturulan başta Fransız ENA'sı olmak üzere benzer okullarda üst düzey kamu yöneticisi yetiştiren okul örnekleri mevcuttur. TODAİE, Türkiye'nin ENA'sı (Ecole National d'Administration- Ulusal Yönetim Okulu) olarak büyük

bir hevesle kurulmuş ancak, hem ulusal siyasal düzlemde hem de kendi özgünlüğünü ve başarı ve kalitesini sağlayamamıştır (Ofaşlı ve Bilgin, 2019: 38). Kendisinden beklenen etkin rolü yerine getiremeyen TODAİE, bu görevini 2018'e kadar devam ettirmiş ve 703 sayılı KHK ile kapatılarak teşkilatı ve bütçesi Yükseköğretim Kurulu'na (YÖK) devredilmiştir. Daha sonra YÖK'ün aldığı bir kararla TODAİE'de eğitim gören öğrencilerin 9 Temmuz 2018 itibarıyla Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nde eğitimlerini devam ettirmeleri kararlaştırılmıştır. TODAİE'nin kapatılması ile birlikte devletin ihtiyaç duyduğu yönetici kadrolar yetiştiren müstakil bir kurum kalmamıştır.

Başta devletin ihtiyaç duyduğu yönetici kadroların yetiştirilmesi olmak üzere, aynı zamanda özel sektörün yetişmiş insan kaynakları talebini karşılamak üzere akademik düzeyde ve yeni eğitim yaklaşımlarına sahip geleneksel yapılar yerini modern yapılara sahip üniversitelere bırakmıştır. Ancak temel bir fark var ki Osmanlı'da Batı'nın örnek aldığı bu kurumlar günümüzde Batı modeli örnek alınarak oluşturulmaktadır.

Günümüzde modern bürokrasiye yönetici yetiştiren okullar arasında dünyada en bilinen ve başarılı olan eğitim kurumu Fransa'daki ENA örneğidir. II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan ve yüksek yöneticilik makamlarının toplumun her kesimine açık olması ilkesinin hayata geçirildiği okul modelinin başarılı temsilcisidir. Avrupa Birliği ülkeleri başta olmak üzere birçok ülke için başarılı bir örnek olarak kabul edilen ve okul yoluyla yüksek yöneticilerin yetiştirilmesinde ENA önemli bir imaj sahibidir (Şengül, 2009).

İşlevsel benzerlikler üzerinden Enderun'u, İngiliz *Eton Koleji*'ne benzeten ifadeler (Avaner ve Babaoğlu, 2020: 808), aynı şekilde TODAİE ve ENA eğitim kurumları ile olan benzerlikler de eklenebilir. Bu bağlamda TODAİE, kamuda görevli yöneticilerin yetiştirilmesi görevini üstlenmiş olmasına rağmen bir üniversite olmayan ve doğrudan yönetici yetiştiren bir kurum olmaktan ziyade mevcut yöneticilere eğitimlerin verildiği bir enstitü olarak eğitim faaliyetlerini sürdürmüştür. Günümüzde sadece kamu yönetiminin ihtiyaç duyduğu yöneticileri yetiştiren tarihimizdeki Enderun Mektebi'ne benzer bir okul ya da günümüzün Fransız ENA örneğine benzer özgün bir yöneticilik okulu bulunmamaktadır. Günümüzde bu ihtiyaç kurumların kendi kurum içi eğitim faaliyetleri ile sağlanmaktadır. Öncesinde ise üniversitelerin ilgili bölümleri bu eğitim faaliyetlerini yürütmektedir.

Günümüzde devletin ihtiyaç duyduğu eğitimli insan kaynakları çeşitli üniversitelerde eğitimlerini tamamlayanlar arasından seçilmektedir. Enderun Mektebi tarihin özgün örneklerinden olmakla birlikte Enderun'a başarı kazandıran en önemli husus liyakat ilkesinin tam olarak uygulanmasıdır.

Devşirme sistemi liyakat sisteminin iyi işlemlerini sağlarken her iki uygulamanın da terkedildiği dönemde Enderun Mektebi tarihteki yerini almıştır.

Günümüzde modern eğitim kurumlarında verilen eğitimler temel bir gösterge iken bürokraside görev alacak personel için temel ilke liyakat olmalıdır. Osmanlı'da ehliyet ve liyakat ilkelerinin tam olarak uygulanması sayesinde bir cihan devleti haline gelmiştir. Kimi kurumlar tarihe mal olmakla birlikte, tarihteki iyi uygulamalar modern zamanlara ilham kaynağı olabilmelidirler.

Günümüzde kamuda görev alacak her düzeyden yöneticinin eğitim ve gelişimine katkıda bulunacak müstakil bir eğitim kurumuna ihtiyaç belirginleşmektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte kurulan İnsan kaynakları Ofisi bu konuda görev üstlenebilir, faaliyetler yürütebilir, projeler üretebilir ve çalışmalar yapabilir. Bu yetkiyi 1 ve 48 Nolu Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri, Cumhurbaşkanlığına bağlı, özel bütçeli, kamu tüzel kişiliğine sahip, idari ve mali özerkliği bulunan İnsan Kaynakları Ofisi'ne vermektedir.³

Cumhurbaşkanlığı insan kaynakları ofisinin genel görevleri arasında Türkiye'nin insan kaynakları yönetiminin planlaması, geliştirilmesi, liyakat ve yetkinliğinin artırılması, küresel düzeyde yetişmiş insan kaynağının tespitini yaparak milli projelerde kullanılması gibi görevler sayılmaktadır. Buna ek olarak gerek uluslararası örnekler incelenerek gerekse de Enderun ve Cumhuriyet dönemi örnekleri incelenerek başta bürokraside ihtiyaç duyulan nitelikli yönetici kadroların yetiştirilmesi için müstakil eğitim kurumları oluşturulabilir.

³ Ofisin görevleri;

- a) Türkiye'nin insan kaynakları envanterini çıkartmak ve ihtiyaç duyulan alanlarda yetenek gelişim faaliyetlerini yürütmek,
- b) Türkiye'nin vizyonu, hedefleri ve öncelikleri doğrultusunda insan kaynağının geliştirilmesini sağlamaya yönelik projeler üretmek
- c) Özel yeteneklerin keşfini sağlamak ve yetenek yönetimi projelerini yürütmek
- ç) Politika kurullarının önelediği alanlarda küresel düzeyde insan kaynağının tespitini yaparak milli projelere kazandırılmasını sağlamak
- d) Kamuda kariyer yönetimi, performans yönetimi ve diğer modern insan kaynağı yönetim modellerini hayata geçirilmesi için projeler geliştirmek
- e) Kamu istihdamında liyakat ve yetkinliğin artırılması için gerekli olan projeler üretmek ve çalışmalar yapmak
- f) Verimliliğin artırılması için insan kaynakları planlamasına yönelik çalışmalar yapmak
- g) Cumhurbaşkanlığınca verilen diğer görevleri yapmak

KAYNAKÇA

- Akarsu, F. (2004). Enderun: üstün yetenekliler için saray okulu. içinde R. Şirin, A. Kulaksızoğlu ve A. E. Bilgili (Eds.), *Üstün Yetenekli Çocuklar*, (ss. 97-101). Çocuk Vakfı Yayınları.
- Akgüner, T. (2009). *Kamu personel yönetimi*. Der Yayınları.
- Akkutay, Ü. (2004). Osmanlı eğitim sisteminde Enderun Mektebi. içinde R. Şirin, A. Kulaksızoğlu ve A. E. Bilgili (Eds.), *Üstün Yetenekli Çocuklar*, (ss. 85-96). Çocuk Vakfı Yayınları.
- Arslan, E. (2020). *Kadimden moderne Türkiye’de kamu yönetimi: Değişen anlayışlar değişmeyen arayışlar*. Gazi Kitabevi.
- Arslan, E., Gürses, F. ve Çiçek, A. (2019). Türkiye’de kamu yönetimi lisans eğitimi: öğrenci tercihinde etkili olan faktörler üzerine bir değerlendirme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (2), 507-526.
- Arnakis, G. G. (1963). The role of religion in the development of Balkan nationalism. in Charles and Barbara Jelavich (Eds.), *The Balkans in Transition*, (pp. 115-140). Cambridge University Press.
- Arslan, E. (2017). Osmanlı devletinde bürokratik yapıda değişim: bir güç odağı olarak bürokratik elitlerin yükselişi. *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 9(36), 60-70.
- Avaner, T. Babaoğlu, C. (2020). İdari ve askeri bilginin teşkilatlanması: Enderun mektebinde yönetici eğitimi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF Dergisi*, 22/3, 805-826.
- Berkes, N. (2003). Türkiye’de çağdaşlaşma. Yapı Kredi Yayınları.
- Bilgin, K.U. (2015). TODAİE’nin kamu yönetimi eğitimindeki yeri ve önemi. içinde B. Parlak, M. Okçu ve E. Akman (Eds.), *Kamu Yönetimi Eğitimi* (ss. 327-338). Ekin Yayınevi.
- Corlu, M.S., Burlbaw, L.M., Capraro, R.M., Corlu, M.A and Han, S. (2010). The Ottoman place school enderun and the man with multiple talent, Matrakçı Nasuh. *Journal of the Korea Society of Mathematical Education Series D: Research in Mathematical Education*, 4(1), 19-31.

- Demirci, A. (2015). Enderun'dan Mülkiye'ye Osmanlı İmparatorluğu'nda mülki idarecinin eğitimi. içinde B. Parlak, M. Okçu ve E. Akman (Eds.), *Kamu Yönetimi Eğitimi* (ss. 77-111). Ekin Yayınevi.
- Doğan, R. (1997). Osmanlı eğitim kurumları ve eğitimde ilk yenileşme hareketinin batılılaşma açısından tahlili. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(1), 407-442.
- Enç M. (2004a). Özel eğitimin tarihçesi. İçinde R. Şirin, A. Kulaksızoğlu ve A. E. Bilgili (Eds.), *Üstün Yetenekli Çocuklar*, (ss. 15-35). Çocuk Vakfı Yayınları.
- Enç, M. (2004b). Enderun. İçinde R. Şirin, A. Kulaksızoğlu ve A. E. Bilgili (Eds.), *Üstün Yetenekli Çocuklar*, (ss. 37-84). Çocuk Vakfı Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2015). *Kamu Yönetimi*. Umuttepe Yayınları.
- Görmez, K. (2015). Olgusal ve kuramsal boyutlarıyla kamu yönetimi eğitimi. İçinde B. Parlak, M. Okçu ve E. Akman (Eds.), *Kamu Yönetimi Eğitimi* (ss. 25-36). Ekin Yayınevi.
- Güler, T. (2020). Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de siyaset bürokrasi ilişkileri. İçinde Ş. Anbarlı Bozatay (Eds.), *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı Üzerine Yazılar*, (ss. 159-182). Detay Yayıncılık.
- Gündüz, M. (2016). Enderun eğitim mektebi ve Osmanlı'da üstün yeteneklilerin eğitimi. *Eğitime Bakış*, 12(37), 11-20.
- Gürses, F. ve Arslan, E. (2019). Üniversitelerin değişen eğitim yaklaşımı ve kamu yönetimi eğitimine yansımalar: Türkiye'de kamu yönetimi eğitiminin mevcut durumu üzerine bir araştırma. İçinde H. H. Künuçen, X. Quliyeva ve Y. Seçgin (Eds.), *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimlerde Yenilikçi Yaklaşımlar*, (ss. 277-297). Ekin Yayınevi.
- Halaçoğlu, Y. (1991). *XIV – XVII. yüzyıllarda Osmanlılarda devlet teşkilatı ve sosyal yapı*. Türk Tarih Kurumu.
- Halaçoğlu, Y. (2014). *XIV – XVII. yüzyıllarda Osmanlılarda devlet teşkilatı ve sosyal yapı*. Türk Tarih Kurumu.
- Heper, M. (1974). *Bürokratik yönetim geleneği*.
- Heper, M. (2006). *Türkiye'de devlet geleneği*. Doğu-Batı.

- İnalcık, H. (2003). *Osmanlı klasik çağı (1300-1600)*. (Çev. Ruşen Sezen), Yapı ve Kredi Yayınları.
- İnalcık, H. (2008). *Makaleler II*. Doğu-Batı.
- İnalcık, H. (2014). *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu üzerine araştırmalar-I*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Karamuk, G. (2000). Devşirmelerin hukuki durumları üzerine. İçinde O. Özel ve M. Öz (Eds.), *Söğüt'ten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*. (ss. 555-615). İmge Kitabevi Yayınları.
- Kavak, N. (2017). *Osmanlı bürokrasisinde görev almış Kırım kökenli devlet adamları*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları.
- Koçi Bey, (ty). *Koçi Bey Risalesi*. (Haz. Zuhuri Danışman), Devlet MEB Kitapları.
- Köprülü, F. (1986). *Bizans müesseselerinin Osmanlı müesseselerine tesiri*. Ötüken.
- Mardin, Ş. (1990). *Türkiye'de toplum ve siyaset*. (Der. Mümtazer Türköne, Tuncay Önder), İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2005). *Türk modernleşmesi: makaleler-4*. İletişim Yayınları.
- Mihçioğlu, C. (1988). *Türkiye'de çağdaş kamu yönetiminin başlangıç yılları*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Oflaşlı, A. ve Bilgin K. U. (2019). TODAİE-ENA örneğinde Türkiye'de üst düzey kamu yönetici eğitimi. *16. Uluslararası Kamu Yönetimi Formu Bildiriler Kitabı*. 34-38.
- Ortaylı, İ. (2006). *Osmanlı'yı yeniden keşfetmek*. Timaş Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2012). *Türkiye teşkilat ve idare tarihi*. Cedit Neşriyat.
- Önder, Ö. (2013). *Türk bürokrasisi ve bürokratik elitizm*. Otorite Yayınları.
- Özdemir, H. (2001). *Osmanlı devletinde bürokrasi*. Okumuş Adam Yayınları.
- Palmer, J.A.B. (2000). Yeniçerilerin kökeni. İçinde O. Özel ve M. Öz (Eds.), *Söğüt'ten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*. (ss. 475-516). İmge Kitabevi Yayınları.

- Pustu, Y. (2007). Osmanlı-Türk devlet geleneğinde modernleştirici unsur olarak bürokratik elitler. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 197- 214.
- Saylan, G. (2003). Kamu yönetimi disiplininde bunalım ve yeni açılımlar üzerine düşünceler. İçinde B. Aykaç, Ş. Durgun ve H. Yayman (Eds.), *Türkiye’de Kamu Yönetimi*, (ss. 573-593). Yargı Yayınevi.
- Shaw S. J. (1963). The Ottoman view of The Balkans. in Charles and Barbara Jelavich (Eds.), *The Balkans in Transition*, (pp. 56-80). Cambridge University Press.
- Speros Vryonis, Jr. (2000). Selçuklu gulâmı ve Osmanlı devşirmesi. İçinde O. Özel ve M. Öz (Eds.), *Söğüt’ten İstanbul’a Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*. (ss. 517-554). İmge Kitabevi Yayınları.
- Şengül, R. (2009). Kamu yönetiminde yüksek yöneticilerin yetiştirilmesinde okul modeli: Fransa’da ENA örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı, 24, 291-299.
- Terzi, M.A (2012). *Türk devlet geleneğinde bürokrasi ve memur*. Sistem Ofset.
- Timur, T. (1986). *Osmanlı kimliği*. Hil Yayın.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1984). *Osmanlı Devleti teşkilatından Kapıkulu Ocakları-1 Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988b). *Osmanlı tarihi. 1. Cilt*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988a). *Osmanlı tarihi. 2. Cilt*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Zengin, O. (2007). Türkiye’deki kamu yönetimi disiplininin ‘özgünlük’ ve ‘safılık’ sorunu. İçinde Ş. Aksoy ve Y. Üstüner (Eds.), *Kamu Yönetimi: Yöntem ve Sorunlar*, (ss. 77-96). Nobel Yayınları.
- 1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. T.C Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, <https://www.mevzuat.gov.tr/> (15.12.2020).
- 48 Nolu Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. T.C Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, <https://www.mevzuat.gov.tr/> (15.12.2020).